

НАЦІОНАЛЬНА ЕКОЛОГІЧНА ДОКТРИНА В УМОВАХ ТРАНСФОРМАЦІЙНИХ ЕКОЛОГІЧНИХ ЗРУШЕНЬ

Галушкіна Т.П.

В статті розглянуто активізаційні напрями розробки національної концепції сталого розвитку та реалізацію ефективних моделей її впровадження. Визначено основні передумови імплементації існуючих у цій площині міжнародних провідних концептуальних принципів у практику прийняття управлінських рішень в Україні.

Нині Україна є неусталеним суспільством, що впливає на всі вектори її розвитку, а також внутрішню та міжнародну політику. Протягом майже двох десятиліть державності Україна ще не сформувала послідовну стратегію сталого розвитку, яка б визначала принципи, напрями й цілі збалансованого розвитку країни, хоча вже зроблено перші кроки до офіційного визначення всесвітньої стратегії сталого розвитку: створено Національну комісію сталого розвитку України, розроблено Цілі розвитку тисячоліття, затверджено Концепцію національної екологічної політики та сталого розвитку населених пунктів України.

Згідно зі своїми міжнародними зобов'язаннями Україна, як член ООН, повинна була до 2002 р. розробити Національну стратегію сталого розвитку, але, на жаль, слід констатувати, що це зобов'язання залишилось невиконаним. Між тим, довгострокова стратегія України щодо інтеграції до ЄС означає, зокрема, поступове наближення до відповідних стандартів природоохоронного законодавства та забезпечення дієвості механізмів їх впровадження. Ефективність таких зусиль залежить від темпів екологічних реформ в державі, які відбуваються сьогодні. Екологізація виробництва та раціональне використання природних ресурсів мають стати пріоритетними напрямками державної політики у здійсненні соціально-економічних реформ, необхідною умовою та підґрунтям формування національної екологічної доктрини, повна офіційна версія якої до останнього часу, на жаль, в Україні все ще відсутня [1]. Виходячи з розуміння суті цього терміну, можна констатувати, що лише чітко сформульована програма дій щодо збалансованого еколого-економічного розвитку може призвести до позитивних зрушень в напрямі економічного зростання. Тому розробка екологічної доктрини в контексті становлення загальнонаціональної стратегії сталого розвитку може розглядатися як найважливіша віха сьогодення, коли Україна може наочно

продемонструвати не тільки свою прихильність до проголошення принципів екологічно безпечного розвитку в масштабах єдиного еколого-економічного простору, але й чітко визначити основні напрями сталого розвитку на найближчі роки. Таким чином, сьогодні суспільство має реальну можливість переломити негативні тенденції та почати радикальне поглиблення ринкових реформ через врахування екологічного фактору. Це передбачає реалізацію політики цілеспрямованого сприяння розвитку ефективних вітчизняних виробництв; становлення національного екокапіталу; активну підтримку створення в Україні сучасної конкурентоздатної екологічно безпечної економіки. Її формування на сучасному етапі вимагає підвищення ролі держави із залученням усього арсеналу ринкових інструментів при одночасному активному здійсненні інституціональних перетворень, направлених на підвищення ефективності та конкурентоздатності вітчизняних підприємств за рахунок заохочення їх конкуренції на внутрішньому ринку та прагнення вийти в лідери на світовому; контролю над діяльністю природних монополій, сприяння адаптації міжнародних вимог щодо оздоровлення навколишнього природного середовища та втілення їх в національних природоохоронних стандартах.

Концепція сталого розвитку України, яка не пройшла затвердження Верховною Радою, визначала сталий розвиток як “процес гармонізації продуктивних сил, забезпечення задоволення необхідних потреб всіх членів суспільства за умови збереження й поетапного відтворення можливостей для майбутніх поколінь” та містить наступну ключову доміную, яка формує “систему поглядів на збалансованість гуманістичного, соціального, економічного та екологічного розвитку України, правові основи, принципи, завдання та організаційні заходи переходу України до сталого розвитку і є базовою для розробки відповідної стратегії, державних, регіональних та інших програм, проектів соціально-економічного розвитку на найближчу і віддалену перспективу” [2]. Таким чином, на сучасному етапі переходу до сталого розвитку можуть бути створені рамкові умови, що забезпечують можливість спільного, внутрішньозбалансованого функціонування тріади природа – населення – господарств.

Резюмуючи вищезазначене, можна констатувати, що сталий розвиток можна визначити як запропоновану світовим співтовариством, поглиблену сучасну концепцію “бажаного суспільного розвитку, що ґрунтується на стратегії оптимізації всієї діяльності людства в його взаємодії з довкіллям”. С. Дорогунцов та О. Ральчук визначають сталий розвиток як баланс інтересів поколінь у межах конкретної еколого-економічної системи, “де покоління кінця горизонту і планування”

повинні мати рівень безпеки не менший, ніж “покоління на початку горизонту і планування” [3]. Л. Гринів пов’язує можливість сталого розвитку з практичною реалізацією ноосферної концепції та через забезпечення стабільного функціонування еколого-економічної системи [4].

Деякі науковці не виділяють окремо дефініції «сталість» та «збалансованість». Так, є точка зору, “що необхідність сталого збалансованого розвитку національної економіки впливає із законів економічного розвитку. Їх дія спрямована на забезпечення пропорційності розвитку всієї національної економіки та дотримання відповідності між усіма її структурними елементами, між потребами суспільства, з одного боку, й ресурсами – з іншого, на розподіл й ефективне використання предметів споживання з метою найбільш повного задоволення потреб суспільства при мінімізації витрат праці, а також нанесення мінімальної шкоди навколишньому середовищу”.

О. Веклич зазначає [5], що ідея сталого розвитку базується на узгодженні економічного процесу зі збереженням природно-ресурсного потенціалу з метою забезпечення життєвих потреб нинішнього та майбутнього поколінь. У цьому контексті охорона навколишнього природного середовища та раціональне використання природних ресурсів розглядається не як самоціль, а як невід’ємна частина прогресу соціального розвитку. Основою концепції сталого розвитку є паритетність відносин у тріаді “людина – господарство – природа”.

Заслугує уваги визначення сталого розвитку бельгійського еколога Д. Девуїста (Dimitri Devuyst) “як багатовимірної концепції, що може бути усвідомлена через підхід, який передбачає соціальну частину як об’єкт управління, екологічну – як обмеження, економічну – як інструментарій. Мова йде про сприйняття системи цінностей, в якій економічна ефективність вимірюється соціальними потребами всіх людей на планеті, а не лише згідно з бажанням певних індивідів” [6].

Деякі вчені висловлюють думку, що концепції та принципи сталого розвитку є “загальнометодологічною основою” розробки державної політики у сфері регіонального та державного управління з урахуванням особливостей регіону або країни. Тому вони вважають неможливим розглядати концепції сталого розвитку як “принцип дії” [6]. Вважаємо за доцільне розглядати концептуальні положення сталого розвитку як принципи дії при розробці державних і регіональних програм соціально-економічного розвитку.

В цьому контексті більш доцільно говорити про еколого-збалансований розвиток, який є не лише синонімом поняття «сталий», а й містить у собі цілеспрямовану домінанту щодо забезпечення екологічних

пріоритетів розвитку держави й тим самим відображає ключову ідею національної екологічної доктрини [7].

Концептуальні засади її формування, як свідчать фахівці [6, 7, 8], ще опрацьовані недостатньо, що є, можливо, причиною того, що до цього часу в законодавчому полі України відсутня Загальнодержавна стратегія сталого розвитку.

Між тим вже прийнята в 2007 р. Концепція національної екологічної політики, яка базується на принципах [13]:

- рівності трьох складових розвитку держави (економічної, екологічної, соціальної), що зумовлює орієнтування на пріоритети сталого розвитку, врахування екологічних наслідків під час прийняття економічних рішень;

- екологічної відповідальності, який потребує запровадження відповідальності за будь-які порушення законодавства про охорону навколишнього природного середовища;

- запобігання, який передбачає аналіз і прогнозування екологічних ризиків, які ґрунтуються на результатах державної екологічної експертизи, а також проведення державного моніторингу навколишнього природного середовища;

- інтеграції питань охорони навколишнього природного середовища та раціонального використання природних ресурсів (екологічних цілей) в секторальну політику на тому ж рівні, що й економічні та соціальні цілі;

- "забруднювач та користувач платять повну ціну", який передбачає запровадження для забруднювача стимулів щодо зниження рівня негативного впливу на навколишнє природне середовище та повної відповідальності користувача за стан наданих йому у користування природних ресурсів, а також зменшення впливу його діяльності (бездіяльності) на стан цього середовища;

- міжсекторального партнерства та залучення до реалізації політики усіх заінтересованих сторін, який наголошує, що лише шляхом спільного розв'язання нагальних проблем можливо забезпечити успішну реалізацію екологічної політики.

Мета реалізації національної екологічної політики полягає в стабілізації і поліпшенні екологічного стану території держави шляхом утвердження національної екологічної стратегії як інтегрованого фактора соціально-економічного розвитку України для забезпечення переходу до сталого розвитку економіки та впровадження екологічно збалансованої системи природокористування.

Наразі на сьогодні завершено розроблення проекту Стратегії національної екологічної політики України на період до 2020 року (далі - Стратегія), яка у вигляді проекту закону України схвалена на засіданні

Уряду 13 січня 2010 року. Продовжуються роботи із розроблення Національного плану дій з охорони навколишнього природного середовища на найближчі 3 роки. Необхідність прийняття проекту Стратегії зумовлена послабленням дієвості екологічної політики та інституцій, істотним зниженням ефективності структури управління в галузі охорони довкілля на державному та регіональному рівнях, сповільненням необхідних змін у законодавстві, послабленням дієвості контролю за дотриманням екологічних вимог, що призводить до зростання темпів забруднення довкілля, неефективного та виснажливого використання природних ресурсів з врахуванням положень самітів у Ріо-де-Жанейро та Йоганнесбурзі, Цілей розвитку тисячоліття та інших основоположних міжнародних та європейських документів.

Основні положення Стратегії мають на меті розроблення ефективної національної екологічної політики, спрямованої на охорону та оздоровлення довкілля, раціональне використання природних ресурсів, забезпечення екологічно безпечної життєдіяльності.

Основними концептуальними положеннями визначено:

- принципи національної екологічної політики;
- мету, цілі та завдання національної екологічної політики;
- механізми та інструменти реалізації національної екологічної політики;
- етапи реалізації національної екологічної політики;
- очікувані результати.

Стратегічною метою національної екологічної політики є збереження і відновлення природних систем, підтримка їх цілісності та функцій життєзабезпечення для сталого розвитку суспільства, підвищення якості життя, поліпшення здоров'я населення і демографічної ситуації, забезпечення екологічної безпеки країни.

Проект Стратегії є першим документом, у якому впроваджено європейський підхід до стратегічного планування - чітко визначено цільові показники, що будуть досягнуті в результаті реалізації екологічної політики та індикатори, згідно з якими можна відслідковувати зміни стану довкілля в часі. Наразі сьогодні постає питання розробки нової парадигми соціально-економічного зростання, формування науково-методологічних і методичних засад її розвитку та практичного впровадження на всіх ієрархічних рівнях.

При цьому поступовий перехід України на шлях сталого розвитку через поглиблення ринкових перетворень неможливий без визначення якісно нової моделі екологічного управління та формування ідеологічної платформи еколого-збалансованого природокористування (ЕЗП).

Основною теоретичною парадигмою є політика економічного зростання в Україні, яка може стати результативною лише за умови створення приблизно ідентичних умов проживання, життєдіяльності та добробуту населення всіх регіонів України. Умовою досягнення балансу інтересів у сфері природокористування є всебічне зрівноваження інтересів економічного, соціального та екологічного розвитку регіону на принципах сталості та екоефективності.

Аналіз наслідків реформування економіки України протягом 90-х років дає підставу стверджувати, що реалізація державної економічної політики тільки загострила успадковані з радянських часів диспропорції, у тому числі в природно-ресурсній сфері, що й обумовило фактичну відсутність в Україні повноцінної ринкової економіки. Однією з визначальних рис цієї політики стала відсутність єдиної стратегії державного управління, спрямованої на реалізацію національних інтересів у сфері економіки й екології. Усе це веде до збільшення напруги на інвестиційному та інших ринках і, як наслідок, – до фінансової й екологічної кризи, що насправді є проявами загальнонаціональної кризи.

Сьогодні суспільство має реальну змогу переломити негативні тенденції і почати радикальне поглиблення ринкових реформ, у тому числі в екологічній сфері. Це передбачає реалізацію політики цілеспрямованого сприяння розвитку ефективних вітчизняних виробництв, національного екокапітала, що діє в рамках діючого законодавства; активну підтримку становлення в Україні сучасної конкурентоспроможної економічної та екологічнобезпечної системи.

У зв'язку з цим необхідно забезпечити реалізацію гео економічних переваг України, серед яких основним є наявність багатого природно-ресурсного потенціалу. Лише за рахунок раціонального його використання варто очікувати істотного збільшення ВВП. Цьому сприяють значні резерви – обсяг ресурсних надходжень досить мізерний, і це при тому, що рівень навантаження на природне середовище в Україні в 4-5 разів перевищує аналогічні показники в інших країнах, а за ступенем забруднення і деградації довкілля Україна посідає одне з перших місць у колишньому СРСР. При питомій вазі території держави 2,7 відсотка викиди шкідливих речовин до атмосфери сягають 18 відсотків, скидання стічних вод у поверхневі водойми – 12 відсотків, щорічне складування відходів – 19 відсотків від у недалекому минулому загальносоюзних показників [9].

Слід зазначити, що низький рівень екологічної складової економіки України підтверджується відповідним рейтингом міжнародних інститутів. Так, в 2001 р. згідно з індексом екологічної сталості, що агрегує 22 комплексних індикатори за 67 параметрами, які дають можливість

оцінювати прогрес країн на шляху до екологічнобезпечного сталого розвитку, Україна опинилась на 110-му місці серед 122 країн [10], в 2002 – 137 місце серед 142 держав, а в 2009 – 85 серед 182 [11].

Впродовж останніх років тривало постійне удосконалення економічного механізму природоохоронної діяльності, порядку адміністрування еколого-економічних зборів, зокрема, індексувалися нормативи плати за забруднення середовища, процедурно започатковані 2003 р. та активізовані з 2005 р. Внаслідок запровадженої 2006 р. індексації нормативів відповідних відрахувань забруднювачами–суб'єктами господарювання обсяг додаткових надходжень коштів від збору за забруднення довкілля до фондів охорони навколишнього природного середовища, за розрахунками Міністерства охорони навколишнього природного середовища України, 2007 р. становив 57,2 млн. гривень [14]. Реалізація запланованих завдань здійснювалася шляхом підготовки відповідних нормативно-правових актів. Так, з метою щорічного врахування інфляційного процесу Постановою Кабінету Міністрів України від 14.11.2007 №1317 “Про доповнення додатка 1 до Порядку встановлення нормативів збору за забруднення навколишнього природного середовища і стягнення цього збору“ вдосконалено механізм індексації нормативів збору за забруднення навколишнього природного середовища. Згідно з цією постановою платники індексуватимуть не базовий норматив збору, як визначено до її прийняття, а норматив збору, проіндексований у попередньому році. Норми постанови № 1317 застосовуватимуться платниками при визначенні податкових зобов'язань зі збору починаючи з 1 січня 2008 року.

В результаті нормативи збору за забруднення навколишнього природного середовища будуть щороку збільшуватися на індекс споживчих цін (індекс інфляції) попереднього року, тобто відповідно до динаміки інфляційних процесів. Отже, запропонований цією постановою механізм надає можливість платникам збору своєчасно коригувати його нормативи до рівня загального зросту цін шляхом щорічної індексації. При цьому збільшення надходжень коштів збору до фондів охорони навколишнього природного середовища у роках, наступних за 2008 роком, залежатиме від величини індексу споживчих цін (індексу інфляції) цих років. Зростання надходжень до цих фондів охорони навколишнього природного середовища за рахунок індексації нормативів збору сприятиме реалізації невідкладних першочергових природоохоронних заходів та позитивно позначатиметься на екологічній ситуації в країні.

За даними Державного комітету статистики України у 2007 р. підприємствам, організаціям, установам країни за забруднення

навколишнього природного середовища і порушення природоохоронного законодавства було пред'явлено екологічних платежів на загальну суму 980,3 млн. грн., що в 1,1 раза перевищує суму аналогічну 2006 року.

Структура пред'явлених екологічних платежів за напрямками екологодеструктивної діяльності суб'єктів господарювання 2007 р. характеризується такими показниками:

- 58% (558,7 млн. грн.) – частка зборів за викиди в атмосферне повітря від стаціонарних та пересувних джерел (у 2006 р. – 58%);
- 8% (75,0 млн. грн.) – збори за скиди у водойми (відповідно 8%);
- 33,0% (322,0 млн. грн.) – збори за розміщення відходів (33%);
- 1% (24,6 млн. грн.) – платежі за відшкодування збитків, заподіяних порушенням природоохоронного законодавства, і 22,8 та 1,8 млн грн. штрафи за адміністративні правопорушення в галузі охорони природи і використання природних ресурсів відповідно (1%).

При зростанні абсолютних показників, структура пред'явлених екологічних платежів за напрямками надходжень (рис. 1.) принципово не відрізняється за роками. Їй притаманне домінування частки зборів за викиди в атмосферне повітря від стаціонарних та пересувних джерел, а також частки за розміщення відходів.

Рис. 1 Структура екологічних платежів за напрямком надходжень, (2007 р).

За розрахунками на основі даних Держкомстату України (рис. 2) упродовж восьми років (з 2000 по 2007 рр.) обсяг зборів, сплачених підприємствами, установами, організаціями за забруднення

навколишнього природного середовища, зріс у номінальному вираженні майже у 11,7 раза [14].

За оцінками аналітиків, для подолання негативних екологічних тенденцій та поступового переходу на модель сталого розвитку необхідно сьогодні на охорону і відновлення стану довкілля направляти 2-3 % ВВП. Але, це середній норматив для країн з великим обсягом ВВП. Для України, території якої найчастіше класифікуються як зони екологічного лиха, зазначена частина повинна бути значно вище. Однак, наразі фактично Крім того, порівняння екологічної доходної та видаткової частини бюджету України на протязі останніх 10- и років свідчить про існуючий істотний дисбаланс, а, отже, значні внутрішні резерви інвестування екологічних програм (табл. 1). Між тим ресурсні надходження до Державного бюджету постійно зростають (рис. 2).

Рис. 2. Динаміка ресурсних надходжень до Державного бюджету (планові дані), млн. грн.

Такий аналіз дозволяє припустити, що на рівні держави не налагоджений діючий контроль за цільовою витратою коштів від використання природних ресурсів, чим самим створюється прецедент порушення природоохоронного законодавства.

В умовах зростаючої значущості екологічного фактора в моделях досягнення сталого розвитку країни залишковий принцип фінансування природоохоронних програм можна вважати недоцільним. Таким чином, на макрорівні необхідно:

- переглянути критерії та механізм планування витрат на охорону навколишнього природного середовища відповідно до вимог природоохоронного законодавства. Існує потреба в трансформації

механізму розподілу фінансових коштів з бюджету на природоохоронні цілі;

- істотно скоротити управлінські витрати, які перевищують витрати держбюджету на охорону довкілля;
- запровадити статистику зіставлення планових екологічних витрат з фактичними для того, щоб відслідковувати реальну ситуацію екологічного інвестування.

З огляду на те, що сьогодні Україна стоїть перед вибором стратегічної траєкторії свого еколого-економічного і соціального зростання, зміст екологічної політики полягає в ефективному залученні природних ресурсів у виробничо-господарському обороті.

Для цього необхідно:

- забезпечити відповідні макроекономічні умови;
- активізувати ринкове середовище (це стосується перш за все екологічного підприємництва та екобізнесу);
- задіяти механізми розвитку в бюджетній сфері;
- налагодити механізми захисту природно-ресурсного потенціалу, як у глобальному масштабі, так і на національному рівні.

Гармонізація еколого-економічних відносин повинна стати домінантою національної екологічної політики в Україні. Це, в свою чергу, ініціює подальшу активізацію в напрямі розробки національної концепції сталого розвитку та реалізацію ефективних моделей її впровадження. Це потребує деякої імплементації існуючих у цій площині міжнародних провідних концептуальних принципів у практику прийняття управлінських рішень в Україні. З огляду на існуючий міжнародний досвід можна констатувати, що в Україні є ще багато прогалин в напрямі розбіжностей чинного законодавчо-нормативного поля з міжнародно визнаними вимогами та підходами. Цей факт потребує не лише приведення їх до відповідності, а й розробки змістовних доповнень щодо сутності та організаційних важелів впровадження економіко-екологічних механізмів, визначення необхідності їх гармонізації.

Для прискореного подолання кризи та активізації економічного зростання необхідно забезпечити реальну підтримку макроекономічних реформ в площині створення екологоорієнтованої і ефективно функціонуючої ринкової системи, налагодження сучасного інформаційного екологічного простору, широкомасштабної інтеграції в природо-ресурсної сфері.

Одночасно має трансформуватися і процес нормотворчості, направлений, передусім, на системне правове забезпечення економіки України на шляху інтеграції в світовий еколого-економічний простір.

Основну увагу при цьому необхідно сфокусувати на законодавчому режимі і конкретизації основ регіоналізації відносно створення ефективних регулюючих та заохочувальних механізмів збереження довкілля.

Таким чином, можна стверджувати, що найважливіший чинник реформування існуючої системи управління природоохоронною діяльністю на нинішньому етапі – це створення організаційних основ і відповідних спонукальних стимулів розвитку екологічного менеджменту в Україні як якісно нової парадигми управління природокористуванням. Однак на сьогодні цей напрям розроблено ще явно недостатньо, тоді як стратегічна мета розвитку України полягає в перетворенні її природно-ресурсного потенціалу в головну опору економічного зростання задля дійсно сталого розвитку (sustainable development) з позиції світової спільноти. Це потребує не тільки підвищення активності щодо розробки програмних дій, а й збільшення їх практичної результативності на основі осмислення нових концептуальних підходів до вибору ефективних екологоорієнтованих управлінських рішень.

У зв'язку з цим, концепція національної екологічної доктрини, як підгрунтя розвитку екологічного менеджменту, має базуватися на принципах:

- пріоритетності ідеї сталого розвитку в контексті економічної та екологічної безпеки країни та її регіонів;
- системності і комплексності в здійсненні стратегії розвитку системи екологічного менеджменту як якісно нової ідеології управління;
- послідовності та цілеспрямованості через розробку зваженої стратегії розвитку системи екологічного менеджменту і конкретного організаційно-економічного механізму на кожному етапі її становлення;
- спадкоємності в розвитку екологічного менеджменту крізь призму духовних екологічних цінностей, систему екологічного виховання й освіти, культурної спадщини.

Основою стратегії розвитку України має бути екологічна реструктуризація економіки України з першочерговим усуненням надмірних техногенних навантажень на довкілля.

Тільки таким чином Україна зможе гідно інтегруватися в світовий економічний простір, забезпечити необхідний рівень економічної та екологічної безпеки й добробут її населення.

Література

1. Буркинський Б.В. Глобалізація економіки та національна екологічна доктрина / Буркинський Б.В., Галушкіна Т.П. // Економіст. – №9, 2006. – С.20-23.
2. Галушкіна Т.П. Економіка природокористування: [Навчальний посібник] / Галушкіна Т.П. – Харків: Бурун Книга, 2009 – 480с.
3. Данилишин Б.М., Дорогунцов С.І., Міщенко В.С. та ін. Природо ресурсний потенціал сталого розвитку України. – К.: РВПС України НАН України, 1999. – 716 с.
4. Гринів Л.С. Концептуальні засади просторової парадигми екологічно збалансованої економіки // Регіональна економіка. – 2001. - №4. – С. 54.
5. Веклич О.О. Економічний механізм екологічного регулювання в Україні. – К.: [Український інститут досліджень навколишнього середовища і ресурсів], 2003. – 88 с.
6. Герасимчук З.В. Регіональна політика сталого розвитку: методологія формування, механізм реалізації: Монографія. – Луцьк: Волинська обл. Редакційно-видавниче підприємство «Настир'я», 2001. – 526с.
7. Еколого-збалансовані пріоритети розвитку територій: концептуальні засади та організаційні механізми / Галушкіна Т.П., Грановська Л.М., 2009. – 327 с.
8. Данилишин Б.М. Сталий розвиток як ідеологічна платформа державотворення в Україні // Економіка природокористування і охорони довкілля: Збірник наукових праць / НАН України, Рада по вивченню продуктивних сил України. – К., 2002. – 428 с.
9. Паламарчук В.О. Еколого-економічні та соціальні нариси з проблем природокористування / [Монографія] // В.О. Паламарчук, Є.В. Мішенін, П.І. Коренюк. – Д.: Пороги, 2004. – С.9
10. Бохан А.В. Інноваційно-інвестиційні чинники екологізації підприємств / А.В. Бохан // наук.-практ журнал Інвестиції: практика та досвід. – Київ. – ТОВ «ДКС Центр» - 2007. - №11. – С. 23-25
11. Країни ЄС серед лідерів за рівнем розвитку людського потенціалу / Євробюлетень. Інформаційне видання Представництва Європейської комісії в Україні. – К., 2009. – №11. – С.17.
12. Валентин Щербина Екологічна політика України як складова політики сталого розвитку Газета «Екотиждень» від 23 січня 2010 р. – С.3.
13. Розпорядження КМУ «Концепція національної екологічної політики України на період до 2020 року» № 880-р від 17 жовтня 2007 р.: [Електронний ресурс] / Верховна Рада України // Офіційний сайт Верховної Ради України – Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=880-2007-%F0>

14. Національна доповідь про стан навколишнього природного середовища в Україні у 2007 році – К.: Міністерство охорони навколишнього природного середовища, 2008. – 294 с.

Abstract

Galushkina T.P

National Environmental doctrine in the transformation of environmental changes

In article are considered problems of activation directions development national sustainable concept and effective models of it implementation. Basic prerequisites for implementation of existing in this context and the conceptual principles of international leading practice in decision-making in Ukraine are providing.